

Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen; het examen bestaat uit 25 vragen.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.
Voor de uitwerking van vraag 7 is een bijlage toegevoegd.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Zorgen in Duitsland

De groei van de Duitse productie bleef in 2000 achter bij de gemiddelde groei in de Economische en Monetaire Unie (EMU). De organisatie van Duitse banken (BdB) stelde: “Uitblijvende hervormingen op de Duitse arbeidsmarkt zijn de belangrijkste oorzaak van deze achterblijvende groei. Ook in andere landen van de EMU vonden er onvoldoende veranderingen op de arbeidsmarkt plaats, hetgeen één van de oorzaken is voor de dalende koers van de euro in dollars.”

De BdB adviseerde de Duitse regering het aandeel van belastingen en premies in de loonkosten terug te brengen tot onder de 40%. Tabel 1 werd gebruikt om de beschreven situatie te illustreren.

tabel 1

samenstelling van de loonkosten in de industrie in euro's per uur			
	netto loon	belastingen en premies	totaal loonkosten
Duitsland	13,87	11,31	25,18
Frankrijk	8,95	8,32	17,27
Italië	9,46	7,73	17,19
Spanje	7,34	6,06	13,40

- 2p 1 ☐ Leg uit hoe de hoogte van de loonkosten per uur in Duitsland de oorzaak kon zijn van een lagere productiegroei dan het EMU-gemiddelde.
- 2p 2 ☐ Toon met behulp van tabel 1 aan dat deze relatief lage productiegroei in Duitsland *niet* kan zijn veroorzaakt door een relatief hoog aandeel van de belastingen en premies in het totaal van de loonkosten.

In een reactie op de uitspraken van de BdB wezen de Duitse vakbonden erop dat de arbeidsproductiviteit in de industrie in Duitsland veel hoger was dan in de andere landen van de EMU. Zij zagen geen noodzaak tot hervormingen op de arbeidsmarkt. Bovendien stelden de bonden dat de dalende eurokoers ook voordelen bood voor bedrijven in de EMU.

- 2p 3 ☐ Bereken hoeveel procent de arbeidsproductiviteit per uur in Duitsland hoger had moeten zijn dan in Frankrijk om tot een zelfde niveau van loonkosten per eenheid product in beide landen te leiden.
- 4p 4 ☐ Leg uit dat een daling van de koers van de euro in dollars voor bedrijven in de EMU zowel voordelig als nadelig kan zijn als het gaat om hun internationale concurrentiepositie.

Opgave 2

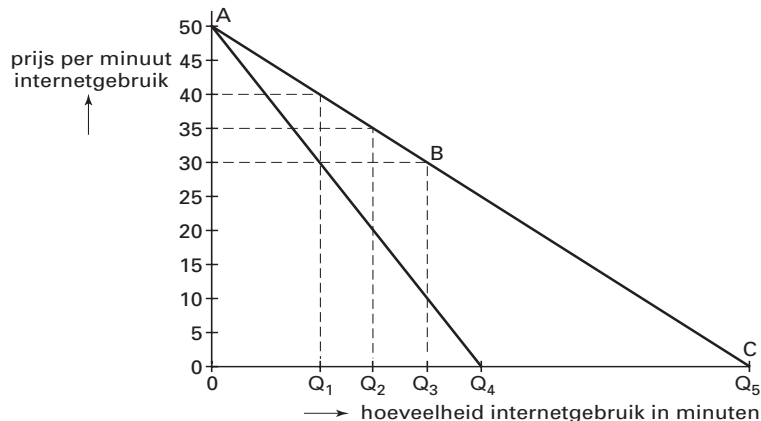
Winst of verlies op het internet

Netwinst is één van de internetaanbieders. Het bedrijf biedt zijn klanten voor een vast bedrag per minuut internetgebruik. De klant betaalt daarbij geen telefoonkosten, want die worden door Netwinst vergoed aan de telefoonmaatschappij Ringbel.

Ringbel rekent een prijs van 30 geldeenheden voor een minuut telefoonverbinding en Netwinst stelt op basis daarvan een prijs vast per minuut internetgebruik. Eén minuut internetgebruik staat gelijk aan één minuut telefoonverbinding. Verder heeft Netwinst uitsluitend constante kosten. Het bedrijf streeft naar maximale totale winst.

In figuur 1 is de vraag naar internetgebruik voor Netwinst weergegeven door de lijn AC. Tevens is met de lijn AQ₄ de marginale opbrengst voor Netwinst weergegeven.

figuur 1

Verder is gegeven dat de gemiddelde totale kostprijs voor Netwinst 35 geldeenheden bedraagt bij de afzet Q₁.

- 2p 5 ☐ Leg uit dat Netwinst zich alleen zal richten op het gedeelte AB van de prijs-afzetlijn. Maak in het antwoord gebruik van het begrip 'gemiddelde variabele kosten'.
- 2p 6 ☐ Leg uit dat Netwinst maximale totale winst behaalt bij de afzet Q₁.
- 2p 7 ☐ Arceer in de grafiek op de bijlage deze maximale totale winst.

Een aantal leden van de directie van Netwinst denkt de winst nog te vergroten door voortaan te kiezen voor een systeem waarbij de klant een vast bedrag per jaar betaalt, ongeacht de hoeveelheid gebruik. Netwinst blijft aan Ringbel een vergoeding van 30 geldeenheden betalen voor elke minuut telefoonverbinding van haar klanten. Een kritisch directielid stelt: "Een dergelijk systeem zou wel eens kunnen leiden tot een *daling* van de winst van ons bedrijf!"

- 3p 8 ☐ Verklaar de stelling van dit directielid.

Opgave 3

Extra aflossen of extra besteden?

In tijden van een minder gunstige economische ontwikkeling is de overheid van een land vaak op de kapitaalmarkt aangewezen om tekorten in de overheidsinkomsten aan te vullen. Aanhoudende financieringstekorten hebben tot gevolg dat er een steeds grotere staatsschuld ontstaat. Bij een gunstige economische ontwikkeling heeft die overheid daarentegen te maken met meevallers bij de inkomsten.

Veronderstel dat politici in deze laatste situatie voor de keuze staan: gaan we die meevallers gebruiken om een extra deel van de staatsschuld af te lossen of nemen we in de begroting extra uitgaven op?

Voorstanders van extra aflossen op de staatsschuld baseren hun standpunt op de volgende aspecten:

- a het toekomstig overheidsbeleid;
- b de conjunctuurveranderingen;
- c de arbeidsmarkt.

Voorstanders van extra overheidsuitgaven baseren hun standpunt op de volgende aspecten:

- d de internationale concurrentiepositie;
- e de relatieve omvang van de staatsschuld;
- f de arbeidsmarkt.

Van dit land zijn de volgende vijf macro-economische kenmerken gegeven:

- 1 De gemiddelde economische groei is nu 2,5% per jaar en zal naar verwachting de komende jaren afnemen.
- 2 De inflatie bedraagt meer dan 2% en zal naar verwachting eerder toe- dan afnemen.
- 3 De werkloosheid is minder dan 3% en in veel sectoren van de arbeidsmarkt is er sprake van een tekort aan arbeidskrachten.
- 4 Het aantal arbeidsongeschikten is groot en de arbeidsparticipatie van een deel van de beroepsgeschikte bevolking is laag.
- 5 Door 'vergrijzing' zullen in de toekomst steeds meer ouderen een beroep gaan doen op uitkeringen die gefinancierd worden volgens het omslagstelsel.

Het bestuur van een politieke partij vraagt jou om voor het aanstaande partijcongres een bijdrage te leveren aan het discussiestuk onder de titel: "De staatsschuld extra aflossen of extra overheidsuitgaven?"

6p 9 ☐ Schrijf deze bijdrage.

- Kies één van beide standpunten en schrijf een betoog waarin de bij dat standpunt vermelde drie aspecten worden uitgewerkt ter verdediging van dat standpunt.
- In het betoog moet bij de uitwerking van ieder aspect in elk geval één van de vijf macro-economische kenmerken verwerkt worden.

Aanwijzingen

- Vermeld in de eerste zin van het betoog voor welk standpunt is gekozen.
- De onderdelen van het betoog moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het betoog 160 woorden; een afwijking van 30 woorden is toegestaan.

Opgave 4

Economia Atlantika

In haar economische politiek geeft de regering van Atlantika prioriteit aan twee doelstellingen:

- het verhogen van het nationaal inkomen;
- het wegwerken van het tekort op de overheidsbegroting.

Het onderstaande korte termijn vraagmodel kan worden gebruikt om de economische situatie in Atlantika te analyseren.

(1) $C = 0,8(Y_1 - B_1) + 0,2(Y_2 - B_2) + 30$	C = gezinsconsumptie
(2) $Y_1 = 0,7Y$	Y_1 = arbeidsinkomens
(3) $Y = Y_1 + Y_2$	Y_2 = overige primaire inkomens
(4) $B_1 = b_1 Y_1$	Y = nationaal inkomen
(5) $B_2 = b_2 Y_2$	B_1 = belastingontvangsten uit arbeidsinkomens
(6) $B = B_1 + B_2$	B_2 = belastingontvangsten uit overige primaire inkomens
(7) $O = 130$	O = overheidsbestedingen
(8) $R = 0,1(O - B) + 6$	R = kapitaalmarktrente (in %)
(9) $I = 0,45Y_2 - 5R + 40$	I = particuliere investeringen
(10) $EV = C + I + O$	EV = effectieve vraag
(11) $W = EV$	W = nationaal product
(12) $Y = W$	b_1 = marginale belastingquote arbeidsinkomens
	b_2 = marginale belastingquote overige primaire inkomens

Alle grootheden luiden in miljarden geldeenheden, tenzij anders is aangegeven.

In het kader van deze economische politiek vinden economen in Atlantika de gemiddelde investeringsquote te laag. Medewerkers van het economisch planbureau komen desgevraagd met twee voorstellen die moeten leiden tot een verhoging van deze quote:

voorstel 1

De belastingtarieven op de overige primaire inkomens worden verhoogd en de belastingtarieven op de arbeidsinkomens blijven gelijk.

voorstel 2

De belastingtarieven op de arbeidsinkomens worden verhoogd en de belastingtarieven op de overige primaire inkomens blijven gelijk.

Tabel 2 geeft voor een aantal grootheden en parameters de waarden in de verschillende situaties.

tabel 2

	b_1	b_2	Y	B	C	I	I/Y	R
uitgangssituatie	0,30	0,35	380	120	194	56	0,15	7,0
voorstel 1	0,30	0,45	393	135	197	66	0,17	5,5
voorstel 2	0,40	0,35	353	136	162	61	0,17	5,4

- 2p **10** ☐ Verklaar het negatieve verband tussen R en I in vergelijking (9).
- 3p **11** ☐ Leg met behulp van de vergelijkingen en de uitkomsten (tabel 2) van het model uit waarom voorstel 1 leidt tot een stijging van het nationaal inkomen, terwijl bij voorstel 2 het nationaal inkomen juist zal dalen.
- 2p **12** ☐ Leg uit waarom in voorstel 1 de particuliere investeringen méér toenemen dan in voorstel 2.

Uitgaande van de twee genoemde doelstellingen van economische politiek geeft de regering van Atlantika de voorkeur aan voorstel 1 boven voorstel 2.

- 2p **13** ☐ Beschrijf het argument van de regering voor deze voorkeur.

Opgave 5

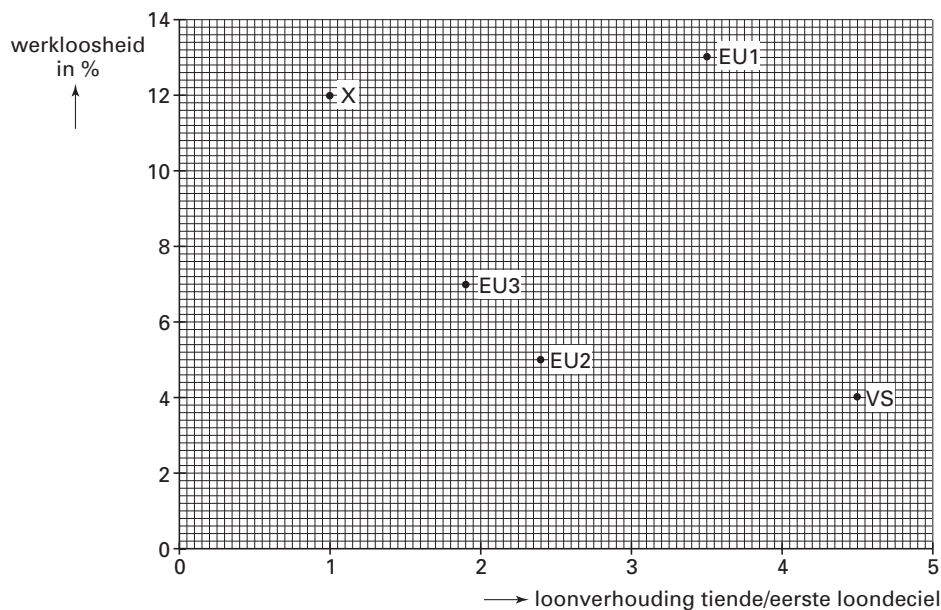
Verskil moet er wezen?

Een veelgehoorde opvatting omtrent beloningsverschillen van arbeid, ook wel loondifferentiatie genoemd, is dat ze een teken zijn van een goed functionerende arbeidsmarkt. Loondifferentiatie kan leiden tot lagere werkloosheid.

In deze opgave wordt loondifferentiatie bekeken in de Verenigde Staten (VS), drie EU-landen (EU1, EU2 en EU3) en een denkbeeldig land X. Door de ontvangers van brutolonen in tien gelijke groepen te verdelen ontstaan er loondecielen. De indeling is gebaseerd op de hoogte van het gemiddelde brutoloon, oplopend van laag naar hoog. De mate van loondifferentiatie wordt vaak gemeten door het gemiddelde brutoloon in het tiende loondeciel te delen door het gemiddelde brutoloon in het eerste loondeciel.

In figuur 2 is voor de genoemde landen de samenhang weergegeven tussen loondifferentiatie en werkloosheid. Tabel 3 geeft nadere informatie met betrekking tot loondifferentiatie in deze landen.

figuur 2

tabel 3

gemiddeld brutoloon in eerste en tiende loondeciel in vier landen (indexcijfers)		
	eerste loondeciel (VS = 100)	tiende loondeciel (VS = 100)
VS	100	100
EU1	110	85
EU2	140	75
EU3	150	60

In EU2 gelden de volgende loonverhoudingen:

$$\frac{\text{mediane brutoloon}^*}{\text{gemiddeld brutoloon eerste loondeciel}} = 1,4$$

$$\frac{\text{gemiddeld brutoloon tiende loondeciel}}{\text{mediane brutoloon}^*} = 1,72$$

* Het mediane brutoloon is het loon op de grens van de 5 laagste en de 5 hoogste loondecielen.

- 2p **14** ☐ Leg uit hoe loondifferentiatie kan leiden tot vermindering van kwalitatieve structuurwerkloosheid.

Een econoom beweert: “Alleen al op basis van tabel 3 kan ik concluderen dat van deze vier landen de mate van loondifferentiatie het grootst is in de VS.”

- 2p **15** ☐ Is de bewering van de econoom juist? Verklaar het antwoord met behulp van tabel 3.
2p **16** ☐ Is er in land X sprake van loondifferentiatie? Verklaar je antwoord.
2p **17** ☐ Laat met een berekening zien hoe de loonverhouding tiende/eerste loondeciaal voor EU2 is bepaald.

Voor één land in figuur 2 blijkt dat de veelgehoorde opvatting omtrent het verband tussen loondifferentiatie en werkloosheid niet opgaat. Dit hangt samen met het niveau van de loonkosten in dat land.

- 2p **18** ☐ Noem dat land en leg uit hoe de relatieve hoogte van de loonkosten een verklaring kan zijn voor het *niet* opgaan van het genoemde verband.

Opgave 6

Groothandel in wereldvaluta

Koersveranderingen van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar worden vooral veroorzaakt door kapitaalstromen tussen de landen van de Economische en Monetaire Unie (EMU) en de Verenigde Staten (VS). De invloed van de onderlinge handel in goederen en diensten tussen beide economische grootmachten op deze koers wordt in deze opgave buiten beschouwing gelaten.

In het onderstaande model van een deel van de valutamarkt worden vraag en aanbod van euro's beschreven.

$$Q_v = -50P + 86$$

$$Q_a = 25P + 17$$

$$Q_v = Q_a$$

$$Q_v = \text{gevraagde hoeveelheid euro's in miljarden}$$

$$Q_a = \text{aangeboden hoeveelheid euro's in miljarden}$$

$$P = \text{koers van de euro in dollars (\$)}$$

- 3p **19** ☐ Bereken voor welk bedrag in dollars er euro's worden verhandeld op deze markt.

Stel dat vanwege sterk dalende aandelenkoersen op Wallstreet grote concerns uit de EMU-landen besluiten tot overname van een aantal Amerikaanse bedrijven. Hierdoor ontstaat een kapitaalstroom met een totale waarde van 3 miljard euro.

- 2p **20** ☐ Bereken met hoeveel procent hierdoor de koers van de euro in dollars zal veranderen.
2p **21** ☐ Was bij een *minder elastische* vraag naar euro's de koersverandering, zoals deze optreedt als gevolg van de genoemde kapitaalstroom, groter of kleiner geweest? Licht het antwoord toe.

De toetreding van China tot de wereldhandelsorganisatie WTO zal waarschijnlijk leiden tot een toename van de buitenlandse investeringen van de VS in China. De totale buitenlandse investeringen van de VS zullen echter, naar verwachting, gelijkblijven.

- 2p **22** ☐ Leg uit op welke manier hierdoor de koers van de euro in dollars zou kunnen dalen.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 7

In deze opgave wordt met 'minimumloon' het 'wettelijk bruto minimumloon' bedoeld.

Plussen en minnen

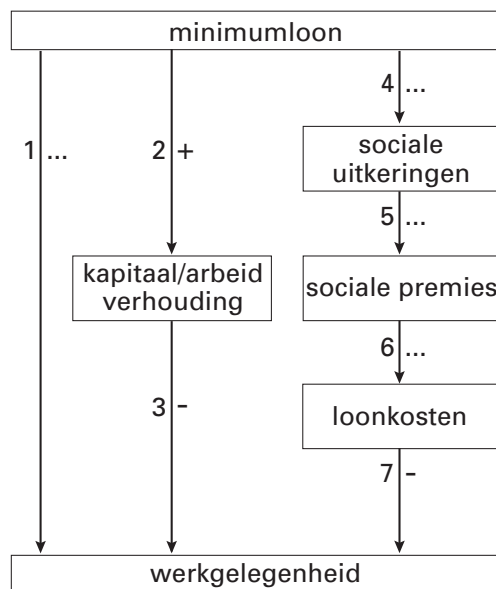
In de jaren negentig van de vorige eeuw was er sprake van een forse groei van de werkgelegenheid in Nederland. Volgens economen had die groei nog groter kunnen zijn als het minimumloon lager was geweest.

In figuur 3 is een aantal mogelijke verbanden tussen het minimumloon en de werkgelegenheid in beeld gebracht. De pijlen geven een oorzakelijk verband weer. Een + wijst op een positief verband en een – op een negatief verband. Bij pijl 1, 4, 5 en 6 is de + of – weggelaten en door ... vervangen.

Een verlaging van het minimumloon heeft volgens pijl 1 een direct effect op de werkgelegenheid. Of dat effect positief (+) of negatief (–) is hangt onder andere af van de vraag of men dat verband vanuit de klassieke of vanuit de keynesiaanse opvatting beschouwt.

Economische adviseurs van een grote politieke partij zagen een verband tussen minimumloon en werkgelegenheid via de sociale zekerheid.

figuur 3

- 2p **23** ☐ Beschrijf het verband dat met de pijlen 2 en 3 is uitgedrukt. Geef daarbij aan waarom er bij de deze pijlen een + dan wel een – staat.
- 3p **24** ☐ Beschrijf de redenering van de economische adviseurs en vermeld daarbij welke tekens (+ of –) er moeten staan bij de pijlen 4, 5 en 6.
- 2p **25** ☐ Zou er, vanuit de keynesiaanse opvatting beschouwd, bij pijl 1 een + of een – worden geplaatst? Verklaar het antwoord.

Einde